

پرسی جامعہ شناختی
شعر و موسیقی زاگرس نشینان لر

عظیم لک

جامعہ شناسان

میرشناسان: لک، عظیم، ۱۳۴۶.
عنوان و نام پدیدآور: بررسی جامعه‌شناختی شعر و موسیقی زاگرس نشینان لر
تألیف: عظیم لک

مشخصات نشر: جامعه‌شناسان
مشخصات ظاهری: ۲۶۵ ص: مصور (مختص رنگی)
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۰۴۴-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه
موضوع: موسیقی محلی ایرانی -- لرستان -- تاریخ
موضوع: موسیقی محلی ایرانی -- کهگیلویه و بویراحمد -- تاریخ
موضوع: شعر لری
موضوع: شعر بختیاری
موضوع: لرها -- ایران -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳-۴/۸۸۰/۸۱۸۲۰
رده‌بندی دیویی: ۷۸۹/۹۰۲
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۲۳۶۳۰

جامعه‌شناسان

بررسی جامعه‌شناختی شعر و موسیقی زاگرس نشینان لر
تألیف: عظیم لک

چاپ اول: ۱۳۹۳ تهران/ تعداد: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان/ لیترگرافی: رویداد - چاپ: قدیانی
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۰۴۴-۷
همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی: جامعه‌شناسان
ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایندگی مرکزی:
تهران، خیابان انقلاب، رویروی درب اصلی
دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷
فروشگاه جامعه‌شناسان - تلفن ۶۶۰۰۰۵۱
تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب
۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف
(ناشر) نشر یا بخش یا عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM
Email: Sociologists15@gmail.com

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار نویسنده
	گفتار اول
۱۷	سرزمین لر
۲۰	بختیاری
۲۱	لرهای جنوبی
۲۱	کهگیلویه و بویراحمد
۲۲	شولستان ممسنی
۲۳	استان لرستان
۲۴	در رابطه با واژه لر
۲۵	زاگرس
۲۶	کوچ‌نشینی به عنوان یک "تمهید"
۳۲	جستارهای نظری
۳۳	نظریه تضادگرایانه
۳۹	ارتباط نظریه تضادگرایانه با پژوهش حاضر
۴۱	نظریه مارکسیستی هنر
۴۴	ارتباط نظریه مارکسیستی هنر با پژوهش حاضر
۴۴	نظریه فمینیستی
۴۸	ارتباط نظریه فمینیستی با پژوهش حاضر
۴۹	نظریه کارکردگرایی
۵۱	ارتباط نظریه کارکردگرایی با پژوهش حاضر
۵۲	نظریه دورکیم
۵۴	ارتباط نظریه دورکیم با یافته‌های تحقیق

۵۴	نظریه بازی
۵۹	ارتباط نظریه‌بازی با پژوهش حاضر
۶۰	جامعه‌شناسی شناخت (معرفت)
۶۳	جغرافیا
۶۴	ارتباط جامعه‌شناسی شناخت با پژوهش حاضر
۶۵	انگاره فرویدی
۶۷	ارتباط انگاره فرویدی با پژوهش حاضر

گفتار دوم

۷۱	اهمیت و جایگاه شعر و موسیقی در مناطق لرّشین
۷۲	موسیقی کار
۷۳	خرمن‌کوبی (هوله)
۷۷	اهمیت فرهنگ کار در توسعه
۸۰	کارکردهای شعر و موسیقی در زندگی روستایی و عشایری
۸۱	نغمه‌های اعلان (اعلام)
۸۲	کارکرد موسیقی در کوچ
۸۳	دهل و صدای بی‌پاسخ آن
۸۴	کارکرد مذهبی موسیقی (تعزیه و شبیه‌خوانی)
۸۴	کارکرد موسیقی در جنگ
۸۸	موسیقی‌های سوگ
۹۰	تضاد خرده فرهنگ سوگ با توسعه اجتماعی و فرهنگی
۹۳	منزلت زن در شعر و موسیقی روستایی و عشایری مردم لر
۹۴	همسرگزینی به طریقه "ناف‌بر" کردن
۹۴	همسرگزینی مشروط
۹۵	گاوگا
۹۵	گی گامال
۹۵	خون‌بس
۱۰۱	جنس یا جنسیت

۱۰۱	زنان از تولد تا مرگ
۱۰۶	وضعیت زنان لر در فرایند توسعه محلی
۱۰۷	ترس از عوامل محیطی
۱۱۰	ترس از حیوانات
۱۱۲	تمهیدات مربوط به انقراض گرگ
۱۱۴	تمهید مربوط به زائل ساختن ترس مار و انقراض آن
۱۱۶	تضاد دولت و ایلات لر و تأثیر آن بر موسیقی و شعر
۱۲۵	جایگاه نوازندگان (خنیانگران) در میان قوم لر
۱۳۲	غم غربت (نوستالژی)
۱۳۷	وابستگی به دام
۱۴۷	جنگ‌ها
۱۵۶	جنگ بر سر آب، زمین و مرتع
۱۶۱	مرتع و چراگاه
۱۶۳	جنگ بر سر قدرت
۱۶۵	بیت آسیدال
۱۶۷	بیت نامدارخان
۱۶۹	بیت آعلیداد
۱۷۱	خرده فرهنگ تقاص، مانعی برای توسعه اجتماعی فرهنگی جامعه
۱۷۲	"آنتروپومورفسم" در شعر و موسیقی قوم لر
۱۸۳	شکار و شکارگری
۱۹۱	خرده فرهنگ شکار در تقابل با توسعه پایدار
۱۹۲	بررسی شاهنامه خوانی در میان مردم لر
۱۹۲	مقدمه
۱۹۳	پیشینه و چهار چوب نظری تحقیق
۱۹۶	نقش و کارکرد شاهنامه خوانی در جامعه پذیری
۱۹۷	نقش و کارکرد شاهنامه در حفظ و نگهداشت ارزش‌های دینی و اخلاقی
۱۹۸	نقش و کارکرد شاهنامه در حفظ ارزش‌های سلحشوری و دلیری
۲۰۰	احترام به بزرگان و رعایت سلسله مراتب ایلی

- ۲۰۳ نقش و کارکرد شاهنامه‌خوانی در تهییج و برانگیختگی افراد و گروه‌ها در بزم و رزم.....
- ۲۰۵ رمزگشایی نمادها و مقایسه آداب و رسوم مردم لر با فرهنگ شاهنامه.....
- ۲۰۵ چپی یا وارونه سازی اشیاء در سوگ.....
- ۲۰۶ کُتل کردن.....
- ۲۰۶ شیوه سوگواری زنان.....
- ۲۰۷ شیوه سوگواری مردان.....
- ۲۰۷ پذیره شدن یا استقبال از میهمانان.....
- ۲۰۷ جغرافیای اسطوره‌ای شاهنامه در باور مردم لر.....
- ۲۱۱ چوپانان در عرصه تاریخ و فرهنگ.....
- ۲۱۲ چوپان پیامبر.....
- ۲۱۳ چوپان انقلابی.....
- ۲۱۴ چوپان خداشناس.....
- ۲۱۵ چوپان سیاستمدار.....
- ۲۱۷ چوپان وطن‌پرست.....
- ۲۱۸ چوپان نغمه‌پرداز.....
- ۲۲۰ نگاهی به شیرهای سنگی.....
- ۲۲۵ کوچ و پیمودن ایل راه.....
- ۲۴۰ تضاد سنت و مدرنیته و نوستالژی ایل در شعر و موسیقی قوم لر.....
- ۲۴۹ دستگاه شور؛ "نمای ملت و نغمه طبیعی مردم ایران".....
- ۲۵۵ منابع.....
- ۲۶۱ جدول آوانویسی.....
- ۲۶۳ نمایه.....

پیش‌گفتار نویسنده

در اواخر دهه هفتاد شمسی بود که تصمیم گرفتم در رابطه با موسیقی بختیاری تحقیق کنم، موضوع محوری تحقیق نگارش نغمات در قالب خط موسیقایی (نت) و توصیفی چند در رابطه با آن‌ها بود که سرانجام در کتابی تحت عنوان «شناخت و بررسی موسیقی بختیاری» کار عملی شد و توسط انتشارات جنگ در سال ۱۳۸۴ به چاپ رسید. اما چاپ کتاب پایان کار تحقیق نبود، بلکه آغازی بود برای بررسی زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی این نغمات، که به دیگر موسیقی‌های قوم لر نظیر: «لک»، لرهای لرستان، کهگیلویه و بویراحمد نیز تعمیم پیدا کرد. در این راستا سعی کردم هر کتاب، نوشته، کاست و سندی با ارزش که در مورد قوم لر منتشر شده است تهیه کنم و مورد استفاده قرار دهم. به مناطق مختلف لر نشین سفر کردم تا بتوانم موضوعات منعکس شده در شعر و موسیقی قوم لر را از نزدیک بهتر درک کنم، با افراد مطلع و نوازندگان زیادی به گفتگو پرداختم تا نکاتی را دریابم که کمتر در جایی خوانده و شنیده بودم، به گویش‌های مختلف لری تا حدی آشنایی پیدا کردم تا بهتر شعر و موسیقی این مردم را درک کنم و در صورت تعامل و پرس‌وجو، اعتماد بیشتری را ایجاد کرده باشم. آن چه در این جستجو برایم جالب به نظر آمد این بود، که اقوام لر با همه تفاوت‌هایی که از نظر گویش با یکدیگر دارند، حس مشترکی - یا بهتر بگویم جهان‌بینی مشترکی - نسبت به پدیده‌های طبیعی و اجتماعی پیرامون خود دارند. به همین خاطر وقتی که در تحقیق حاضر به موضوعاتی نظیر ازدواج، سوگ، حماسه، جنگ، پیری، کار، طبیعت و شکار پرداخته می‌شود، خواهیم دید که چگونه در شعر و موسیقی این قوم، مضامین یکسان و مشترکی در مورد این موضوعات بازتاب پیدا کرده است. اما عنوان جامعه‌شناسی برای این تحقیق زمانی شکل گرفت، که ذهنم درگیر بررسی و منشأ شکل‌گیری نغمات و اشعار بود تا این که در این جستجو، بکارگیری بعضی از نظریه‌های جامعه‌شناسی در تحلیل بسیاری از این نواها و نغمه‌ها برایم جالب به نظر آمد. خوشبختانه این موضوع باعث شد بتوانم براساس نظریات جامعه‌شناسان، چهارچوبی را تدوین نمایم که برای تحقیق در مورد شعر و موسیقی روستایی و عشایری قوم لر مناسب باشد و در صورت امکان در تحلیل موسیقی‌های روستایی و عشایری دیگر اقوام نیز مورد استفاده قرار گیرد.

کتاب از دو گفتار تشکیل شده است: در گفتار اول به تعریف و توصیف بعضی از اصطلاحات و عناوین تحقیق و نیز جستارهای نظری پرداخته می‌شود- خوانندگان که آشنایی و علاقه‌ای به بحث‌های نظری ندارند می‌توانند از گفتار دوم شروع کنند که در آن موضوعات منعکس در شعر و موسیقی قوم لر مورد توصیف و تحلیل قرار گرفته است؛ در گفتار دوم نیز در ترتیب موضوعات الزام و معیار خاصی وجود نداشته و خوانندگان می‌توانند به فراخور علاقه‌شان موضوعات را پی‌گیری کنند؛ حتی اگر آخرین موضوع کتاب باشد. لازم به گفتن است برای این که تحقیق از بُعد کاربردی نیز برخوردار باشد در گفتار دوم سعی شده تا ارتباط بعضی از موضوعات با «توسعه محلی» مورد ملاحظه قرار بگیرد، که در روند توسعه کشور از اهمیت زیادی برخوردار است. نکته‌ای که باید اضافه شود این است که کتاب عاری از عیب و اشکال نیست و شاید یکی از دلایل این بوده که نگارنده کتابی را با این سبک و سیاق سراغ نداشته تا به عنوان الگو از آن استفاده نماید و بتواند اثر کم نقص‌تری را ارائه نماید. به هر حال حق انتقاد برای مخاطبین محفوظ است و مطمئناً نظریات و پیشنهادهاشان نگارنده را در چاپ‌های بعدی کتاب کمک می‌بخشد.

کتاب را به ولی‌اله شاهسوار تقدیم کرده‌ام، شاعر و نوازنده‌ای که ساز و سرودش رنگ و بویی دیگر داشت و وجودش سرشار از عشق و مهربانی بود، به همین خاطر چه در خانه محقر و باصفایش و چه در محل کارش (اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی الیگودرز) همیشه با لبخند و گشاده‌رویی، پذیرای دوستان و علاقمندان به شعر و موسیقی بود؛ اما دریغ که مرگ زود هنگامش ضربه جبران‌ناپذیری شد به جان و جهان خانواده، یاران و دوستانش.

در پایان لازم است تشکر و قدردانی نمایم از همه کسانی که به گونه‌های مختلف یاری‌ام کرده‌اند: روستاییان و عشایری که در مزارع، خانه‌ها و زیرسیاه‌چادریشان با آغوش باز از من و دوستانم پذیرایی می‌کردند؛ از خنیگران محلی که نکات ارزنده‌ای را همواره از آنان آموخته و همچنان می‌آموزم؛ مادرم که دنیایی از شعر و نغمه، حکایت و ضرب‌المثل^۱ را در سینه دارد و از کودکی همراه مهر مادرانه‌اش آن‌ها را جرعه جرعه به کامم ارزانی داشته؛ مرحوم پدرم که از

۱. به عنوان مثال یک بار ضرب‌المثلی از مادرم شنیدم که امروزه کمتر بازگو می‌شود: "تو حرفت و شن، صاحبو حرف بخوش و درارش". یعنی تو حرفت را بپرداز (بزن)، صاحب حرف آن را برمی‌دارد (گوش می‌کند) در این ضرب‌المثل صحبت از انداختن و برداشتن سخن است که امروزه به فراموشی سپرده شده، اما کاربرد آن را می‌توان در متونی چون شاهنامه یافت. آن‌جا که اندرزهای زال، مانع رفتن کاووس شاه به مازندران نمی‌شود: از اندیشه من دل برداختم- سخن هر چه دانستم انداختم (ج: ۱، ص: ۲۵۰). دریا زمانی که این اثر برای چاپ به ناشر سپرده شد مادرم همراه برادر عزیز و هنرمندم جواد (پامداد) لک در یک سانحه تصادف گام به ساخت مرگ نهادند: "آهوان گم شدند در شب دشت- آه از آن رفتگان بی‌برگشت".

شاهنامه‌خوانی اش بسیار آموختم، همسر مهربانم فرزانه توکلی، که زندگی با او برایم بالاترین موهبت بوده و هست؛ استادان بزرگوارم در گروه توسعه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران به ویژه دکتر موسی عنبری، دکتر مهدی طالب و دکتر حسین میرزایی که از راهنمایی‌هایشان در این کتاب بهره برده‌ام. همچنین از دوستان عزیزم از جمله سعید رضایی که پیوسته مشوق من در تحقیق و نوشتن است؛ هنرمند شایسته حسین موسوی که جلد کتاب را با طرح خود مزین ساخته است؛ خانم مرگان توکلی که مشتاقانه زحمت تایپ اولیه تحقیق را به عهده گرفتند. علاوه بر این، از مدیریت انتشارات جامعه‌شناسان و همکاران ارجمندشان سپاسگزاری کنم که در چاپ این اثر، نهایت کوشش را به عمل آوردند.

"همچو موری اندرین خرمن خوشم تا فزون از خویش باری می‌کشم"

عظیم لک